

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

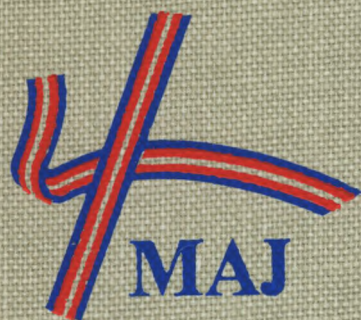
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ET KRIGSMONUMENT
— NI 4. MAJ KOLLEGIER

ET KRIGSMONUMENT
— NI 4. MAJ KOLLEGIER

Af
Hakon Stephensen

FORORD

Historien om 4. Maj Kollegierne i Danmark er en spændende og livfuld beretning om udvikling af en ide om at bygge mindesmærker med praktisk anvendelse.

Det er også en beretning om borgere med virkelyst, energi og evne til ad nye veje at skaffe de betydelige beløb, som var nødvendige for at bygge ni kollegier rundt om i landet.

Kollegierne blev både et mindesmærke for dem, der satte livet til i Danmarks frihedskamp, og et hjem for de unge, som søgte en videregående uddannelse. Samtidig blev Frihedsfondens kollegiebyggeri banebrydende, så at andre end akademisk skolede unge kunne optages på et kollegium, og at piger og drenge kunne bo under samme tag, ja, dør om dør. Frihedsfondens initiativ blev også inspiration til et meget omfattende byggeri af andre kollegier i de følgende årtier.

Hakon Stephensen fulgte som Frihedsfondens byggeteknisk sagkyndige projektering og opførelse og lærte menneskene bag de enkelte initiativer at kende. Med arkitektens sans for detaljen og med journalistens evne til at give sine iagttagelser en livfuld udformning har Hakon Stephensen opfyldt Frihedsfondens ønske om at skrive 4. Maj Kollegiernes historie. Arbejdet er udført i tillid til, at kollegiernes historie er værd at fastholde, ikke alene i de navne og portrætter, som er knyttet til de ca. 450 værelser, men også i den holdning, som bygningerne står for.

Niels A. Eigenbroth

Formand for Kollegierådet

BEGYNDELSEN

Når man skal give en samlet fremstilling af 4. Maj Kollegiernes tilblivelse, er det for eftertiden nødvendigt først at fortælle lidt om Frihedsfonden, der stod bag ved dette kollegie-byggeri, og når man skal fortælle om Frihedsfonden - også med henblik på unge læsere med ringe kendskab til besættelsestidens enkeltheder - er det nødvendigt at indlede med en oversigt over det humanitære arbejde, der blev gennemført illegalt i årene fra 1941-42 og til den tyske kapitulation i 1945.

Det var dengang ikke en samlet organisation, der stod bagved, men en lang række mere eller mindre lokalt ledede initiativer, som startede med at være finansieret gennem bidrag fra den stedlige befolkning, men senere - stadig i illegal form - fik de støtte af statsmidler, der på stilfærdig vis blev ydet gennem Socialministeriet.

Som vigtigste punkt i disse illegale organisationers »arbejdsprogram« var det absolutte krav om anonymitet og en tilrettelæggelse, der virkede - skal vi sige - så naturligt som muligt.

Selv om der blev arbejdet flittigt landet over hver eneste dag, var der meget lidt snak om dette.

Som regel henstillede man ikke engang til de familier, som modtog hjælp, at opretholde tavshed. Det ville animere til snak. Netop den betroede hemmelighed er erfaringsmæssigt som bekendt en art offentliggørelse.

Som gennemgående idé var dette humanitære arbejde baseret på, at den tyske terror, der udøvedes af Gestapo og SS, med det formål at nedbryde den danske modstandsvilje, bedst lod sig pacificere ved at støtte de familier, der blev ramt af de tyske over-

greb - at sprede håb, hvor terrorhandlingerne var sat ind for at fremkalde håbløshed.

Ved tilsyneladende tilfældige besøg i hjem, hvor fædre, mødre, sønner eller døtre var blevet arresteret af Gestapo, bistået af danske håndlangere, kunne man dels orientere sig om muligheden for at protestere imod arrestationernes »lovlighed«, dels kunne man vejlede de tilbageværende i, hvordan de skulle forholde sig under eventuelle afhøringer, og dels kunne man, hvor det drejede sig om økonomisk eller praktisk bistand, træde til i det omfang, midlerne tillod. Til vejledningen hørte også oplysninger om omfanget af den hjælp, der kunne opnås på socialkontorerne.

Man må huske, at det drejede sig om vidt forskellige hjem. Gamle og unge, borgerligt velfunderede eller i stort omfang familier, hvor man havde klaret sig fra den ene dag til den anden og stod hjælpeløs i samme øjeblik, forsørgeren blev fængslet eller myrdet. Det sidste hørte også til dagens orden.

De, der påtog sig den opgave at gå ud til de ramte hjem, var blevet pålagt aldrig at opgive navn eller oplysninger om, hvorfra de kom. Det krævede betydelige evner at røgte et sådant hverv. Selvfølgelig var der steder, hvor man straks ville have legitimation. Så lød aftalen på at trække sig tilbage, uanset behovet for hjælp. Der kunne fremkomme mærkelige situationer, måske skal jeg nævne et par eksempler, blot for at give billedet af arbejdsvilkårene.

En ung akademiker var knyttet til et sådant arbejde. Han kørte flittigt hver dag og havde netop evnen til at opnå kontakt uden at stille med identitetskort. En dag var han ude hos en kone, hvor manden var blevet arresteret. Han havde afleveret nogle husholdningspenge, og de stod og snakkede sammen, da det buldrede på døren. Ingen kunne være i tvivl om, at det var Gestapo. Konen så forfærdet på sin anonyme gæst, men han smilede venligt og sagde:

- Tag det roligt og lad mig lukke op.

Udenfor stod som ventet et par overlegne herrer, der brøsig

krævede at komme til at tale med fru N.N. Den unge mand smilede endnu engang venligt forekommende og sagde:

- Kom indenfor, så skal jeg kalde.
- Tante, der er besøg til dig!

Og da hun kom ud i entreen, kyssede han hende på kinden og sagde:

- Jeg må af sted, men kommer igen en anden dag.

Det gik alt sammen så hurtigt og naturligt, at d'herrer Gestapofolk ikke straks opfattede situationen, men et øjeblik efter sagde de:

- Hvem var han?
- Ham der, sagde konen, - det var min nevø.
- Hvad var han her for?
- For at hjælpe mig.
- Med hvad?
- Med at gå ned med skraldespanden.

Så opgav de herrer videre efterforskning, og begyndte på forhøret, som ikke gav noget resultat. Husfaderen blev sendt til Frøslev og derfra til tysk koncentrationslejr, men kom lykkeligvis hjem og lever vist endnu. Hans kone mindes stadig det hjertelige kys, som studenten gav hende.

Selvfølgelig havde den illegale modstandskamp en kæmpefordel i, at så godt som alle var hjælpsomme.

Jeg har lyst til at fortælle en lille tildragelse, som bekræfter det.

En ung kvinde var indlagt på en fødeklinik, hvor hun nu lige havde fået sit første barn. Der var gået bud til hendes forlovede om fødslen. Og sejrstolt gik han til klinikken sammen med en nær ven og arbejdskammerat. Han skulle vise sin førstefødte. Det var bestemt, at han og moderen skulle giftes i løbet af en månedstid, når hun var rask nok til at bestride et hjem. De havde set på lejlighed, men der var kun blevet råd til at indbetale et depositum, og med møbler var det så som så. - Det måtte komme efterhånden, sagde de.

Da de to mænd efter besøget gik ned ad Istedgade, blev de skudt bagfra af en maskingeværsalve. Det var en hævnakt, fordi en tysk underofficer var blevet dræbt dagen før ude ved hjørnet af Enghaveplads. Man påstod senere, at han var blevet skudt af en af sine egne, men det kommer sådan set ikke sagen ved. Det afgørende er, at de to mænd intet havde med affæren at gøre, men de lå døde på fortovet.

Nu skulle man ikke påstå, at der manglede orden i tingene. En time efter mødte en tysk udsending på fødeklubben for at meddele den kvindelige patient, at barnefaderen var død, så hun skulle ikke vente flere besøg, og det ville være uklogt at foretage yderligere efterforskning.

Det var situationen, da en illegal forsorgsinstitution fik kendskab til affæren, som havde været nævnt med tre tvangsindlagte linier i aviserne. Man foranledigede et besøg hos mor og barn og fik nøje oplysninger om hendes fortvivlede stilling.

Da »undersøgeren« kom hjem, besluttede man at gøre en ekstra indsats. Huslejen for den ny lejlighed blev betalt, og der blev udarbejdet en plan over, hvad der skulle bruges af møbler. Derefter henvendte man sig diskret til en række københavnske laugssnedkere, som lige havde holdt deres årlige udstilling. Man sendte hver enkelt af dem et aftryk af lejlighedsplanen og foreslog de pågældende at levere et nærmere angivet møbel, og *ingen sagde nej!* - Da mor og barn kom fra klubben, flyttede de ind i en færdigt udstyret lejlighed udelukkende med mestermøbler, og der var sørget for, at socialkontoret ydede en enkehjælp.

Det var kun et par enkelte tilfælde, et par hverdagshistorier fra den våbenløse kamp.

Der kunne skrives mange, mange tykke bind med lignende skildringer fra hele landet, men her er der kun taget et par frem for at give et lille indtryk af, hvordan den humanitære del af frihedskampen formede sig under den tyske besættelse af Danmark.

Monumenter eller kollegier?

Næppe var Frihedsfonden blevet dannet med den udtrykkelige baggrund at skulle hjælpe frihedskampens ofre, før det strømmede ind med forslag om, at der af Fondens midler også blev ydet bidrag til at rejse mindesmærker for frihedskampens faldne. Overalt var der en trang til at markere jubelen, og mange fantasifulde hjerner udklækkede store planer af meget forskellig karakter.

Der var projekter, som drejede sig om frihedstårne, hvor eftertiden kunne tage op til toppen og se ud over det dejlige land, og der var omvendt folk, der ville grave dybe brønde, hvor friske kilder skulle strømme op som springvand.

Der var forslag om at rejse skulpturer, både af fremragende kunstnere og mindre fremragende, de sidste forslag var undertiden af dimensioner som overmenneskelige kransekager til konfirmationsfester.

Men alle skulle bruge penge, og derfor anmodede man Frihedsfonden om at yde sin del - der var for øvrigt også et forslag om at genoptage den gamle tanke, der gik ud på at rejse et søjleagtigt vartegn ved indsejlingen til Københavns havn. Jeg tillod mig spagfærdigt at spørge, om det skulle stå som minde om de tyske troppeskibes ankomst, da de kom med slukkede lanterner den 9. april 1940.

Nå, der er ingen grund til at gå dybere ind i alle disse smukke, men urealistiske henvendelser. Frihedsfonden sagde nej, det lå uden for dens beføjelser at rejse mindesmærker - og dog!

Efterhånden som henvendelserne blev mere og mere omfattende, og det viste sig, at Frihedsfonden ville få store midler til rådighed, meldte der sig en fornemmelse af, at man måske ikke burde være negativ over for »monumenttanken«, men finde en løsning, som var i overensstemmelse med Fondens formål.

Det næste trin var tanken om at investere en del af Frihedsfondens midler i bygninger, der varigt kunne være frihedskampens ofre eller efterladte til gavn.

På det tidspunkt - det må have været i 1947 - bestod forretningsudvalget af grosserer P. M. Daell (formand), og dernæst overlæge Ole Bang, Randers, fru Vibeke Ege, konsul Sigurd Müller, Aalborg, kontorchef Frederik Rothe, biskop Hans Øllgaard, Odense, og chefredaktør Hakon Stephensen.

Selv om det var bestyrelsen på 21 medlemmer, der havde den besluttende myndighed i alle større anliggender, så havde denne dog på forhånd overdraget forretningsudvalget den daglige drift, også økonomisk set, samt planlægningen af eventuelt nyt initiativ.

Sådan var det. —

Nu bliver jeg nødt til at indføje nogle helt personlige erindringer.

Boliger for enker — eller for unge...

En eftermiddag - det må have været i september-oktober måned 1946 - blev jeg ringet op på Politikens redaktion af Frederik Rothe, der bad mig om at møde ham til en kop eftermiddagskaffe på Glyptotekscafeen i Stormgade, hvortil han mente, der måtte være lige langt for os begge. Jeg lovede at komme, og da vi havde fået kaffen på bordet, foreslog Rothe højtidsfuldt, at vi to måtte tage os sammen og stille et konkret forslag til Fondens eventuelle byggeplaner. Så begyndte vi at diskutere. Jeg tænkte mig først noget i retning af, at man skulle bygge boliger til enker. Erfaringsmæssigt havde vi store vanskeligheder, fordi adskillige af de dårligst stillede havde ringe boligforhold. Men Rothe havde ret, når han sagde, at det ville være tåbeligt at samle disse tilfælde på eet sted, og jeg bøjede mig for logikken. Så kom han med ideen om, at byggeriet skulle være til gavn for unge mennesker. Meget pate-

tisk fremhævede han, at det var ungdommen, der havde båret frihedskampen. - Her var vi måske knapt så enige. Det var svært at sætte aldersgrænser, men på den anden side lød det kønt, og dermed var vi i fuld gang med at drøfte formerne for byggeri for ungdommen.

Det var måske ikke særlig opfindsomt, når vi endte med tanken om at bygge et ungdomskollegium i København. Rothe sagde: - »Et studenterkollegium.« Jeg sagde: - »Et kollegium, for alle unge, der søger uddannelse.«

Da jeg havde givet mig i første omgang, gav Rothe sig i anden.

Og med denne plan gik vi så videre til resten af forretningsudvalget.

Rothe var så begejstret over resultatet, at han foreslog, at vi skulle skylle kaffen ned med et glas champagne. Det var hans yndlingsdrik, men jeg skulle tilbage til bladet hurtigst muligt, så champagnen kom først frem, da Rothe lidt senere indbød til en aften i Tivoli, hvor vi fik champagnen serveret i almindelige ølglas, »for« - som Rothe sagde - »det andet ser så pralende ud.«

Frederik Rothe var en fantastisk person. Han havde under besættelsen ydet en stor indsats, ved at skaffe private midler til det humanitære arbejde. Mange af pengene stammede fra hans egen lomme, men det fik ingen at vide. Han havde sine særlige principper, der var nøje forbundet med en lidt gammeldags Københavner-tradition. Selv sagde han:

- Jeg er jo søn af Danmarks førende over tjener...

Hans far var hofchef, kammerherre William Rothe.

Gennem mødrene arv var Frederik Rothe medejer af interessentselskabet Berlingske Tidende, men netop i de nævnte år solgte han sin part til de øvrige interessenter, og i løbet af relativ kort tid gav han de fleste af pengene væk. Det drejede sig om noget omkring 1 million.

Nogle år senere arvede han efter en tante et lignende beløb, også placeret inden for Berlingske Tidende. Igen solgte han sin

andel og fortsatte med at yde hjælp, for der var stadig folk, der trængte. - Og så et glas champagne i ny og næ, hvilket stod i mod-sætning til hans i øvrigt beskedne levevis. Blandt andet gav det sig udslag i, at han - selv i 70-års alderen - kun bevægede sig rundt i byen på cykel.

Jeg vil indrømme, at dette sidste afsnit er af en personlig art, som normalt ikke hører med til en officiel beretning, men jeg synes, det bør stå på tryk i beretningen om 4. Maj Kollegiernes første spæde begyndelse, og så er jeg tilfældigvis den eneste, der kan give en øjenvidneskildring.

Ialt kom de ni 4. Maj Kollegier, som der gøres rede for i det efterfølgende, til at rumme henved 500 værelser.

Det lyder måske ikke af så meget. Siden er der - Herren hjælpe mig - bygget collegier, som enkeltvis rummer over 500 værelser, hvilket er forkasteligt, men 4. Maj Kollegierne startede med at oprette collegier, ikke alene for studenter eller anden afgrænsning, men udtrykkeligt for »alle unge, der søger uddannelse i mindst to år«.

Dermed bragte man collegietanken ind i et helt nyt spor.

Måske løb den til en vis grad løbsk. Det var jo i de år, hvor alt var godt, når blot det var stort.

Erhvervsvirksomheder blev sluttet sammen i et omfang, så de til sidst måtte lukke af mangel på overblik og likviditet. Kommunal-loven blev ændret, så kommunerne blev sammenlagt i størrelser, der gjorde dem mere eller mindre overskuelige. Og hver gang jub-lede alle, indtil det gik op for stadig flere, at de mindre enheder slet ikke var at foragte.

4. Maj Kollegierne blev bygget gennem hele denne periode, og de udgør et erfaringsmateriale, som godt kunne give anledning til en videnskabelig analyse. Som part i sagen skal jeg afholde mig herfra. Min opgave må være at stille den viden til rådighed, som jeg har indsamlet af konkret art og så måske ind imellem aflevere

nogle bemærkninger, som til enhver tid må stå for min egen regning - en art konklusion findes i omtalen af det ufødte kollegium nr. 10 sidst i denne bog.

De første overvejelser

Efter at Frihedsfondens forretningsudvalg den 31. oktober 1946 havde fået forelagt Rothe og Stephensens forslag om at afsætte midler til finansiering af et eller to kollegier for studerende ungdom, besluttede man at undersøge sagen nærmere og forelægge tankerne om et kollegiebyggeri på Fondens nært forestående bestyrelsesmøde, der skulle finde sted den 30. november samme år i Nationalmuseet.

Jørgen Zahle, der på det tidspunkt var forretningsfører, tilføjede, at man eventuelt ved 4. Maj-dagen kunne starte en indsamling direkte med kollegierne som målsætning.

På dagsordenen blev byggeplanerne kommenteret således:

»Under overvejelserne angående Frihedsfondens arbejde på langt sigt er forretningsudvalget kommet ind på spørgsmålet om at lette studievilkårene, dels for enkelte, der skal omskoles - som det hedder i moderne sociologisk sprog - og dels for enkebørn, der skal gennemgå en eller anden form for videreuddannelse.

Man er herunder nået til det standpunkt, at Fonden kunne stille midler til rådighed for finansiering af et kollegium, hvor de studierende kunne få gratis ophold i studietiden - en form for støtte, der viser sig mere hensigtsmæssigt end kontante udbetalinger.

Yderligere er det vanskeligt for de unge, som Frihedsfonden skal tage sig af, at finde bolig. Ret mange enker bor i provinsen og har relativ lidt forbindelse til København.

Kollegiet kan opføres med statsstøtte, så finansieringen fra Fondens side vil indskrænke sig til 25 procent af anskaffelsessummen.

Rent overslagsmæssigt kunne man tænke sig, at der med en bekostning på ca. 250.000 kr. blev opført et kollegium til ca. 1 million kroner. En sådan bygning ville kunne indeholde 40-50 værelser foruden samlingsstuer, læsesal, spiserum, restaurant og vaskeri etc.

Endvidere var det tanken at udvide »kollegievirksomheden« til også at omfatte et bykollegium i Århus. Denne bygning, der kunne være på omkring 25 værelser, skulle opføres i forbindelse med eksisterende kollegier i Universitetsparken i Århus. Midler til finansiering og drift af kollegierne skulle dels fremskaffes ved endnu en »4. Maj-dag« og dels ved indtægterne af biografbevillingen, bidrag fra Nationalfonden, frimærkerne med mere.«

Hvor skulle pengene komme fra?

Således lød oplægget.

Det gik noget anderledes. For det første fik Frihedsfonden ikke nogen biografbevilling. Man havde ansøgt Justitsministeriet om bevillingen - først til World Cinema, dernæst til Nygade-Teatret - men Fonden blev Sorteper i det spegede spil, der prægede den tids bevillingspolitik.

Det blev heller ikke Nationalfonden, der trådte til. (Med betegnelsen »Nationalfonden« i den gamle forhandlingsprotokol må antagelig menes »Fonden for Fædrelandets Vel«, der på daværende tidspunkt var ved at blive dannet med tilskud fra store erhvervsvirksomheder og pengeinstitutter.)

Sagen, der hedder »Frimærker«, blev gennemført. Det drejede sig om 5 øres overporto på fire mærker, der havde særlige motiver, som henviste til Frihedskampen - det var blevet gennemført takket

være daværende trafikminister Alfred Jensen, som spontant havde tiltrådt Fondens ansøgning om en serie specielle frimærker. Frimærkerne blev efter en konkurrence tegnet af Mogens Zieler og Henning Seidelin.

Det tog sin tid, inden man fik mærkerne frem, og da de endelig kom, blev de selvfølgelig stærkt kritiseret. Det bliver frimærker altid, og om disse indvendte man, at de ikke var heroiske nok.

Ved en foregående almindelig konkurrence om frimærkerne havde man fået de besynderligste forslag til motiver. Der var Uffe hin Spage i harnisk med draget sværd. Der var Thyra Danebod på Volden, og der var knytnæven, der splintrede Hagekorset.

Men bedømmelsesudvalget fandt disse højdepunkter for uforenelige med tidens tankegang.

Til den kommende 4.Maj-dag tegnede Helge Refn, som stedse havde vist Frihedsfonden stor imødekommenhed, en strålende plakat.

Formanden ville ikke have lån i kollegiebygningerne

På bestyrelsesmødet blev byggeplanerne vel modtaget, selv om der var nogle ængstelige røster, der advarede imod at overanstrenge Frihedsfondens økonomi.

Selve finansieringsformen fik imidlertid en drejning, som gik i modsat retning.

Formanden, grosserer P. M. Daell, gjorde sig til talsmand for, at Frihedsfonden skulle sikre kollegiernes absolutte uafhængighed ved at gøre dem til *selvejende institutioner, der ikke måtte være prioriterede og ikke måtte modtage statstilskud.*

Da 4. Maj-dagen 1947 var overstået og havde indbragt 2.714.756 kr. til Byggefonden, blev P. M. Daell's synspunkter vedtaget, og siden er de indført i samtlige kollegiernes fundats.

(Dog snød Tønder lidt, idet man så igennem fingre med, at Tønder modtog et rente- og afdragsfrit statslån uden særlige betingelser.) Statens tilbud om rente- og afdragsfrit lån lød så uskyldigt, men siden har det vist sig, at P. M. Daell havde ret, da han stadig advarede mod statslån. I dag er denne ordning kommet Tønder-Kollegiet til skade. Det lød så lovende, at statslånet var »gratis«, men en senere lov har medført, at Tønder-Kollegiet måtte bidrage til de »fattige« kollegiers drift i form af huslejenedsættelse, og dette medførte en lejeforhøjelse i Tønder på 25 kr. pr. værelse om måneden.

HORSENS

Det første kollegium

Skønt tanken om at bygge et 4. Maj Kollegium startede med beslutning om at bygge i København og Århus (dengang landets to eneste universitetsbyer), blev det dog Horsens, der fik det første kollegium.

Så snart tanken var blevet drøftet på et landsmøde, stillede Horsens by med fuldt færdige planer til et kollegium. Ved en dismissionsfest i 1944 på Horsens tekniske Skole (Teknikum) udkastede forstander Jørgen Melchior ideen om at opføre et kollegium. I august 1945 købte skolen en grund i Geneesgade, og arkitekt Ove Boldt, som også var lærer ved skolen, lavede et skitseprojekt med 40 værelser og samlingsstue, som tillige skulle være spisestue.

Da Frihedsfondens kollegieplaner blev kendt, opstod der et samarbejde mellem 4. Maj-komiteen i Horsens og Teknikum, inspireret af Gustav Bjørn Rühne ved en 4. maj fest i 1946.

Planens virkeliggørelse var præget af bestyrelsens solide håndværksmestre med tømrermester Max Møller i spidsen. Han blev formand for byggekomiteen. Blandt de stille, men aktive forkæmpere for sagen var også lægen Ernst v. Führen Kieler. Han havde været en frygtløs deltager i den lokale modstandsbevægelse, og sammen med to sønner og to døtre måtte han udstå rædslerne i tysk fangenskab. Selv talte han kun lidt om krigstidens oplevelser, men hans humanitære arbejde efter krigen blev af vidtgående betydning.

Byggekomiteen bestod i øvrigt af forstander Jørgen Melchior, murermeister Chr. Kjergaard Petersen, fuldmægtig Waldemar Sø-

rensen, sølvsmed L. Vikke, maskinarbejder Holger Hansen og læge J. Kieler (tader til den senere formand for Frihedsfonden, overlæge dr. med. Jørgen Kieler).

En periode var også grosserer Bjørn Rühne medlem. Han var udpræget forretningsmand og stærkt interesseret i propagandaen for at skaffe midler. Det var ikke nogen hemmelighed. De ældre håndværkere så noget betænkeligt på denne aktivitet, og til sidst endte det med, at Rühne trak sig tilbage. Men han bør nævnes, fordi han indledningsvis var en meget energisk agitator for kollegiet, og bl.a. var primus motor i en vældig byfest den 29. august 1947, hvor man nedlagde grundstenen til Kollegiet, som så stod færdigt 4. Maj 1949.

Max Møller blev efterfulgt af murermester Chr. Kjergaard Petersen. Han var en myndig, men også forstående bestyrelsesformand, som fik gennemført en udbygning af Kollegiets tagetage med helt nye opholdslokaler for kollegianerne eller »alumnerne«.

som Kjergaard Petersen i sit brede østjyske sprog kaldte beboerne. Senere blev Kjergaard Petersens søn, ingeniør Carl Kjergaard Petersen, faderens efterfølger på formandsposten.

AALBORG

Som nummer to i rækken af 4. Maj Kollegierne kom Aalborg.

Allerede på landsmødet i Horsens, da kollegietanken blev forelagt, var konsul Sigurd Müller straks fyr og flamme. Aalborg var lige stedet, hvor man trængte til et kollegium for ungdom under uddannelse. Selv om man ikke på daværende tidspunkt havde eget universitet, så var der adskillige andre højere skoler, der blev besøgt af elever fra hele Nørrejylland, ja af og til også af københavnere, der trængte til at komme ud af storbyen.

Aalborg by var parat til at levere en byggegrund ved Hasserisgade med en enestående beliggenhed. Kollegiet kom til at ligge som nabo til gymnasiet og med andre uddannelsessteder i nærheden.

Man havde også sikret sig to ansete arkitekter, nemlig Preben Hansen, senere kgl. bygningsinspektør, og Arne Kjær, der var sammen med Preben Hansen ved opførelsen af den navnkundige Aalborghallen. I glæde over netop denne store arkitektopgave tilbød de gratis tegninger og projektering af kollegiet.

Grundstenen til 4. Maj Kollegiet i Aalborg blev nedlagt den 4. maj 1949, og indvielsen fandt sted 4. maj året efter.

Som byggeudvalg fungerede foruden vinhandler, konsul Sigurd Müller, grosserer Einar Davidsen, lektor Erik Sonne, knyttet til Latinskolen, borgmester Marius Andersen, viceborgmester, landsretssagfører Poul Svanholm (fader til den nuværende direktør for »De forenede Bryggerier«, cand. jur. Poul Johan Svanholm, Aalborg, der blev blandt det første beboerhold på Københavns 4. Maj Kollegium og formand for kollegianerne). Dernæst murer-

mester M. Thomsen Støtt, valgt af Teknisk Skole, og konsul Gorm Bremmer, valgt af Handelsstandsforeningen.

Et fornemt kollegium

Det var et meget ihærdigt byggeudvalg, så Aalborg-Kollegiet stod fra første begyndelse som det mest velplejede 4. Maj Kollegium.

Der var 32 værelser, men desuden en rummelig fælles opholdsstue, en meget elegant spisesal med dekorationer af tegneren og maleren Carlo Wognsen (se side 24). Desuden havde kollegiet et særligt biblioteksværelse, der var indrettet, for at ivrige læsere kunne sidde i fred og nyde åndslivets glæder. - Her har man for resten gjort en ganske karakteristisk iagttagelse: Medens den ret rummelige dagligstue kun blev brugt i begrænset omfang, så kunne man ofte opleve biblioteket fyldt til sidste plads - ja, mere end det - kollegianerne hentede stole ind fra værelserne. Bibliotekets begrænsede størrelse øvede en magisk tiltrækning. Her gik diskussionen om aftenen livligt. Det var ligesom mindre forpligtende at sige hinanden sandheden, når man sad i »hjemlige dimensioner«.

Efterhånden har man gjort den samme erfaring også på andre kollegier. I flere af dem er det blevet til, at enkelte værelser får særlig attraktion, måske fordi de pågældende kollegianere har været specielt gæstfri.

Aalborg-Kollegiets formand, konsul Sigurd Müller, ofrede megen tid på kollegiesagen, og både ved grundstensnedlæggelsen og ved indvielsen indbød han personligt til festlige sammenkomster. - Særlig berømt var en middag, serveret i de store vinkældre under hans firma »P. Weile og Søn«, hvor der var dækket op mellem de kæmpemæssige vinfade, og kyperne serverede i deres blå bluser og læderforklæder. Hele Frihedsfondens bestyrelse kom som gæster. - Det var tider! Det var også Sigurd Müllers idé at ud-

nytte kollegiets værelser som hotel i juli måned. Det blev hurtigt særdeles populært blandt turisterne og en givtig indtægtskilde for kollegiet. Senere fik man i samarbejde med Det danske Selskab en fast kursusvirksomhed som ramme om amerikanske og schweiziske studiegrupper.

Eforen, der blev landsformand

Helt fra starten har redaktør N. A. Eigenbroth været efor for 4. Maj Kollegiet i Aalborg, og da Frihedsfonden i 1976 overdrog alle 4. Maj Kollegiernes videre skæbne til »Kollegierådet«, der blev en selvstændig institution, faldt det naturligt at vælge redaktør Eigenbroth til Rådets formand.

Han har været med til at udvide Aalborg-Kollegiet, som stadig er blevet forbedret. I 1954 kom der seks værelser ekstra ved en til-

bygning. I 1960 fortsatte man med endnu 4 værelser, og i 1969 med yderligere 2 værelser, så nu er det samlede antal værelser oppe på 44.

Dernæst er der til opholdsstuerne føjet en TV-stue, og kollegiet har hobby-værksted, sauna, billard-stue, mørkekammer for de fotograferende - og »slyngelstuen«, der kan stilles til rådighed for mere løsslupne sammenkomster. Til udvidelsen ydede Frihedsfonden 50.000 kr.

Kollegiet har i alle årene bevaret fuld kost og forplejning efter de retningslinier, der var gældende for 4. Maj Kollegierne fra starten.

Man lagde dengang vægt på, at de unge skulle have lejlighed til at koncentrere sig om deres uddannelse - og ungdom. De skulle ikke være belempret med husholdningsproblemer.

At Aalborg-kollegiet altid har været noget ganske særligt

understregedes i 1975, da Dronning Ingrid påtog sig at være kollegiets protektor.

Aalborg-kollegiet er det medlem af familien, som har mest at gøre med, når det gælder stipendier. Man forvalter Frit Danmarks Legat, Alumnernes 4. Maj Legat, mindelegater for Christian Michael Rottbøll, Leo Nielsen og J. G. Bergh og har desuden tre festlegater, deraf Skipper Clements Legat, som gamle frihedskæmpere stiftede som et øllegat at uddele »under en til lejligheden passende festivitas til en alumne, det være sig karl eller pige, som har udvist en god del appetit på livet, og som formodes at ville anvende midlerne til indkøb af det for beløbet opnåelige kvantum bajersk øl«.

ODENSE

Selv om man helt fra 1947 holdt strengt på, at kollegierne skulle være uprioriterede og økonomisk uafhængige, så gav udviklingen dog som så ofte til resultat, at principperne blev fortolkede.

For Odense Kollegiets vedkommende sikrede man sig på forhånd byens bevågenhed, ja mere end det, for Byrådet vedtog at garantere driften og for så vidt også byggeudgiften, idet man formede fundatsen med følgende bemærkning:

»En gældfri, selvejende institution, hvortil Frihedsfonden har ydet bidrag... rejst af Odense By.«

For at understrege dette samarbejde overtog byens populære borgmester I. Vilh. Werner, hvervet som formand for byggeudvalget og senere også som formand i den første bestyrelse. - Få har været mere egnede til denne opgave end borgmester Werner. Hans rolige, joviale form og et sikkert administrativt overblik kom kollegiet til gavn.

Byggeudvalget kom - foruden borgmesteren - til at bestå af følgende medlemmer af Frihedsfondens lokalkomité:

Viceborgmester C. V. Jørgensen, læge Einer Kruuse, civilingeniør K. A. Rohde, direktør Erik Scheibel og biskop Hans Øllgaard.

Ved det første udvalgsmøde den 9. september 1949 valgte man arkitekt Vagn O. Kyed til at overtage byggeopgaven.

Den 2. oktober 1951 tog borgmester Werner det første spade-stik ved udgravningen på den grund, som man havde fået overdraget af kommunen ved hjørnet af Østerbæksvej og Kragssbjergvej i et smukt villakvarter umiddelbart syd for den ældre bydannelse og op til et grønt område.

Grundstenen blev nedlagt 24. juni 1952. Da var man allerede godt i gang med byggearbejdet, som blev færdigt i løbet af sommeren, og indvielsen fandt sted den 29. august 1952. Det var et meget hurtigt gennemført byggeri, uden at huset derfor mistede det mindste i kvalitet.

Som det eneste af 4. Maj Kollegierne har Odense en samlings-sal, der er beliggende i en selvstændig bygning, således at salen kan anvendes til folkelige møder, selv om disse ikke er direkte knyttet til Kollegiet.

Oprindelig var Kollegiet på 56 værelser, 5 køkkener og 10 badeværelser, foruden en lejlighed til forstanderen og en lejlighed til portneren.

I 1960 lavede man portnerlejligheden om til 5 nye værelser, og da Odense blev universitetsby, udtrykte Byrådet sin tilfredshed ved at bygge et anneks med 22 værelser, foruden 2 køkkener og 4 badeværelser, så Odense-Kollegiet dermed kom til at bestå af ialt

83 værelser. I hovedbygningens øverste etage er der en rummelig pejsestue med bibliotek og billard. I kælderen er der installeret to vaskemaskiner, og i samarbejde med kollegianerne er der indrettet en strygestue, et værksted både for træsløjd og for den betydningsfulde fritidsbeskæftigelse - at reparere motorcykler. Her er der også mørkekammer og plads til elektrisk symaskine og stoftryk.

Endvidere er der et bordtennisrum, der danner forudsætning for træning til årlige turneringer i festsalen. Man har gjort meget ud af haveanlægget, der forudsætter et udendørs sommerliv, hvor aftenene kan slutte med fællessang omkring bålpladsen - »dæmpet« sang og guitarstil understreger Kollegiets husorden.

Kostforplejningen sørger kollegianerne selv for. Som regel dannes der grupper omkring de 7 køkkener, og det har vist sig, at disse »middagslokaler« er gået gnidningsløst gennem 25 år, takket være lektor Gert Bolwig, der var Kollegiets forstander i de første 25 år og dermed formede traditionerne.

ESBJERG

4. Maj Kollegiet i Esbjerg kom til Frihedsfonden ad bagdøren. En række energiske borgere i denne by havde allerede længe arbejdet med tanken om et kollegium for unge, som besøgte de forskellige videregående skoler på stedet.

Man havde vedtaget, at der skulle bygges et kollegium, men slo- ges som sædvanligt med financieringen.

Så hørte man om 4. Maj Kollegierne andre steder, og selv om man egentlig stod parat til at gå i gang, så søgte man dog Friheds- fonden om et samarbejde. Det blev i første omgang taget med for- behold. En bevilling på 50.000 kroner var resultatet, men dette beløb blev senere udvidet, idet Fonden betalte 170.000 kr. til en udvidelse med 6 værelser i tagetagen.

Kommunen havde stillet en grund ved Vardevej 78 til rådighed, og der var fra erhvervslivet i byen kommet talrige store gaver.

Arkitekt Søren Nørgaard, Esbjerg, havde udarbejdet tegnin- gerne til kollegiet, og man gik straks i gang.

Grundstenen blev nedlagt allerede den 4. maj 1949, og kollegiet blev taget i brug den 29. august 1950.

Det var oprindelig på 57 værelser, men blev efter ovennævnte udvidelse på 63 værelser.

Den første bestyrelse bestod af:

Landsretssagfører H. Rambusch, formand, direktør Harald Eriksen, grosserer Ejnar Pedersen, kommunelærer Børge Han- sen, borgmester Hans Nissen, fru Inger Sæderup, arkitekt Øster- lund og typograf Sigurd Borch.

Skønt Frihedsfonden i dette tilfælde kun havde ydet en mindre del af byggesummen, ønskede man dog fra lokal side, at kollegiet blev benævnt »4. Maj Kollegiet«, og man indordnede sig under de

krav, der stilledes for 4. Maj Kollegier. Blandt andet skulle de være gældfrie og åbne for alle, der søgte videre uddannelse i mindst to år.

Det sidste medførte efter et par års forløb en beklagelig situation. - Nu skal man vide, at Esbjerg-Kollegiet vel havde fortrinsret for unge, der havde deltaget i frihedskampen, og ligeledes kunne børn af deltagere i frihedskampen opnå samme vilkår for optagelse, men der var plads til at gå videre end til de fortrinsberettigede, så andre unge også fandt bolig på kollegiet.

Det gik uden gnidninger af nogen art, indtil det en dag blev oplyst, at to beboere var sønner af fædre, der havde været værnemagere under besættelsen, hvor tyskerne byggede en art fæstningsanlæg langs Jyllands vestkyst. Beskæftigelsen i disse egne af landet havde samtidig været ringe. Derfor følte mange sig presset til at arbejde for værnemagten, og man kan heller ikke se bort fra, at den danske regering opfordrede dertil, - for at undgå mere drastiske foranstaltninger fra tysk side.

Men nu stod man altså i den situation, at der blev rejst protest imod tilstedeværelsen af de to i øvrigt dygtige unge mennesker. Der blev stillet krav om, at de skulle forlade kollegiet straks.

Sagen gik videre til Frihedsfondens bedømmelse. I forretningsudvalget var meningerne delte. Nogle fandt, at man ikke i forhold som dette kunne lade fædrenes synder nedarves på børnene, men flertallet mente, det var klogest at følge protesterne for ikke at skabe mere uro.

Spørgsmålet var blevet forelagt af landsretssagfører Rambusch og direktør Harald Eriksen, der var rejst over til København blot for denne sags skyld. Rambusch stod tvivlrådig, mens direktør Harald Eriksen var en energisk advokat for de unge mennesker under henvisning til, at det var urimeligt at udsætte dem for den tort at blive udvist, når de måske fejlagtigt nu een gang var blevet optaget. Harald Eriksen havde været en af kollegiesagens ivrigste forkæmpere og havde lagt meget arbejde i, at byggeriet blev gen-

nemført. Da man nu gik imod hans indstilling, var han konsekvent og nedlagde straks sit bestyrelseshverv som en demonstration imod den manglende tolerance.

Når sagen omtales udførligt her, er det, fordi den har en vis almengyldig karakter. Den viser tidens særegne følelæssvingninger med ringe margin for stilfærdig eftertanke.

Som kollegium i øvrigt er Esbjerg-Kollegiet i alle andre måder et eksempel på den solide praktiske sans, der kendetegner byens

indstilling. Man har ikke flottet sig, men har til gengæld alt, hvad der er nødvendigt for et velordnet ungdoms-kollektiv.

Esbjerg by har fra første færd stillet sig bag kollegiets økonomi, og man har fulgt en sund, rolig udvikling med relativt lave omkostninger til gavn for de unge.

ÅRHUS

Som tidligere nævnt var kollegiet i Århus fra første begyndelse med i billedet.

Det var dengang, man lagde vægt på, at Århus og København var landets to universitetsbyer, og samtidig havde man en forestilling om, at kollegier var et studenteranliggende. - Der herskede en nedarvet tro på, at en virkelig uddannelse kun kunne fås på universiteterne, uanset at de 90 procent af ungdommen blev uddannet på anden måde.

Men sådan var det - og fra Århus sad som medlem af Fondens hovedbestyrelse maskinmester Ernst Winterberg. En mand, der nok skulle sørge for, at ingen gik Århus' interesser for nær. Altså tog man straks fat på at starte sagen om et 4. Maj Kollegium til Århus Universitet.

I første omgang var det tanken at bygge endnu en fløj til det studenterkollegium, der allerede lå i Universitetsparken, og selvfølgelig blev det Universitetets arkitekt, den senere kgl. bygningsinspektør og professor C. F. Møller, der fik anmodning om at planlægge kollegiet.

C. F. Møller havde selv været knyttet til modstandsbevægelsen i Århus og var for øvrigt på et tidligere tidspunkt døden nær. Han opholdt sig i en af universitetets bygninger, da en engelsk eskadrille bombede Studenterkollegiet, der var besat af Gestapo, og arkitekten blev gravet ud under ruinerne.

Nu var han meget interesseret i at forme et 4. Maj Kollegium, og han stillede sig endog så large, at han tilbød at udføre arbejdet vederlagsfrit, hvilket reelt var et personligt tilskud til byggesagen på i hvert fald 50.000 kr.

Jeg husker, at man senere ved regnskabsaflæggelsen standsede ved denne post, og borgmester Sv. Unmack Larsen udbrød:

- 50.000 - var det en gave fra C. F. Møller?
- Ja, sagde jeg, - og det er endda lavt regnet.
- Det var pokkers, svarede Unmack Larsen - så er han jo den største bidragyder.

Jeg var fræk nok til at indskyde:

- Sådan er arkitekter!

Borgmesteren så på mig med et ironisk smil og tilføjede kun:

- Åh dog!

Kollegiet blev ikke opført som et anneks til Universitetskollegierne. Kommunen havde derimod en grund ved »Fuglesangs Allé« op til »Viborgvej« og »Vestre Ringgade«. Hele arealet havde i en lang årrække været udnyttet til kolonihaver. De skulle nu flyttes længere ud, men da mange af dem havde så gamle frugttræer, at de ikke kunne tåle flytning, så blev de stående på grunden. C. F. Møller formede sin plan som en randbebyggelse i een etage, der gik hele arealet rundt. Dermed opnåede han en meget smuk virkning i form af en »Grønnegård« mellem de fire fløje - og med adskillige store, gamle træer fra første begyndelse.

Kollegiet fik en særpræget karakter og er et af de interessanteste af 4. Maj Kollegierne, fordi det er så stærkt præget af C. F. Møllers livssyn.

Randbebyggelsen på de tre sider er optaget af enkeltværelser samt baderum og fire køkkener. Den fjerde fløj er forbeholdt opholdsstuen, som vender ind imod haveanlægget, samt en forsamlingssal og en eforbolig.

Oprindelig lå der også en lille intern »købmandsforretning«, forbundet med en portnerbolig. Desværre viste det sig at være et så urentabelt foretagende, at pladsen senere blev omdannet til et depot. Siden blev også eforboligen nedlagt.

Værelsesantallet blev forøget mod syd til 60, hvoraf to lidt større hjørneværelser har et specielt formål. Det ene er forbeholdt en musikstuderende, det andet en bildende kunstner.

Arbejdet blev påbegyndt i januar 1949, og indvielsen fandt sted den 4. maj 1950.

Som formand for byggeudvalget fungerede hele Universitets-sagens utrættelige forkæmper, bankdirektør Niels Jensen, en fantastisk initiativrig administrator. Han gennemførte bl.a. - efter forslag af bankens prokurist, den kunstinteresserede C. B. Andersen - at kollegiet for en meget beskeden sum sikrede sig malerier af tidens førende kunstnere til alle værelser og opholdsstuer - i dag en kunstsamling der er en formue værd. Senere rygtedes det, at der blandt billederne var en Asger Jorn. Det bevirkede, at tyve var på spil. To gange blev billeder stjålet, men de ramte ikke det rigtige, som imidlertid nødvendigvis måtte sælges. Pengene blev brugt til ekstra isolation.

I det grønne område Tjørnelunden afsløredes den 4. maj 1953 Knud Nellemoses skulptur, som for eftertiden skal berette om frihedskampens ofre og fangernes umenneskelige lidelser.

Byggeudvalget og den første bestyrelse bestod endvidere af professorinde Eva Dahl, købmand Joh. Johnsen, radioforhandler O. Kaae, borgmester Svend Unmack Larsen, viceborgmester, landsretssagfører I. C. Sørensen og maskinmester Ernst Winterberg.

Kollegiets efor blev hjemmeværnskonsulent, den senere oberst Ib Anker Olesen, der havde været distriktsleder i modstandsbevægelsen.

KØBENHAVN

4. Maj Kollegiet i København nåede først frem til indvielsen den 18. september 1951, hvor Kongen og Dronningen kom til stede.

Allerede i 1947 kunne man have påbegyndt kollegiet i København, men der var mange vanskeligheder at overstå. Først og fremmest spørgsmålet om en egnet byggegrund. Man havde regnet med, at Københavns Kommune ville være meget positiv, hvor det drejede sig om en art monument for Frihedskampen, men det var ikke tilfældet. Københavns Kommune forholdt sig ret passiv. Der var tale om en byggegrund ved Park Allé nær Jagtvejen, hvor nu Den ny Navigationsskole er beliggende, og arkitekt Hans Hansen udarbejdede et foreløbigt projekt, men sagen gik i stå. Dernæst blev der foreslået en grund ved siden af posthuset på Trianglen, men det blev heller ikke til noget. - Så viste det sig, at skibsreder A. P. Møller, der dengang ejede et betydeligt areal ved Bernstorffsvej og Heslegårdsvej, kunne tænke sig at stille byggegrund til rådighed for 4. Maj Kollegiet.

Atter gik arkitekt Hans Hansen i gang med at lave et forslag, men heller ikke det blev realiseret, for A. P. Møller afhændede i mellemtiden grunden.

Alle disse forberedelser havde taget både år og dag, og andre kollegier rundt om i landet var i fuld gang.

I pastor Hassagers køkkenhave

Så meldte Frederik Rothe sig med en helt ny plan.

Han havde fundet ud af, at det gamle »Hassagers Kollegium« ved Frederiksberg Bredgade lå med et stort ubebygget område ind

til Frederiksberg Have. Det var køkkenhave for eforen, professor Carsten Høeg, og han havde nær tilknytning til Frihedsfonden og var interesseret i at finde en ordning. »Hassagers Kollegium« ejedes formelt af Københavns Universitet, dog således, at Universitetet havde forpligtet sig til ifølge legatstifteren, Dorothea Hassagers testamente, at sikre ejendommen som et studenterhjem, idet man havde fået ikke alene bygningerne og jorden, men også en sum på 120.000 kr. til formue for stiftelsen, der var oprettet som minde om et lykkeligt ægteskab med sognepræsten, Carl H., som Dorothea Hassager var blevet gift med, ejendommeligt nok den 4. maj 1831.

Ægteskabet varede i 44 år. Carl H. døde i 1875, men havde forinden købt ejendommen Frederiksberg Bredgade 13 med den statelige, palæagtige hovedbygning.

Her sad hans enke til 1897. Men forinden sikrede hun ved testamente af 2. november 1888 ikke alene sin ejendom - men også møbler, bogsamling og de nævnte 120.000 til studenterne. Hendes mand havde som ung boet på »Valkendorffs Kollegium« i Sct. Peders Stræde (oprettet 1578 af Rigshofmester Christoffer Valkendorf, der var ugift og tilsyneladende barnløs).

Fundatsen fra Sct. Peders Stræde kom til at danne direkte forbillede for »Hassagers Kollegium«. Dog indførte man nogle ret subjektive særbestemmelser. Den gamle sognepræst havde haft forskellige kald: I Vejerslev, Aidt og Thorsø i Århus Stift, i Sevel, Nørre Felding og Tvis i Ribe stift, i Låstrup og Skals i Viborg stift og i Særslev i Fyns stift. Studenter fra de ovennævnte sogne fik fortrinsret til at komme på Hassagers Kollegium.

Dorothea Hassager havde været en driftig natur, som med dygtighed styrede de forskellige præstegårdes landbrug. Hun samlede en smuk formue, som hun efter mandens død yderligere ved sparsommelighed havde forøget.

Denne historie hører med til beretningen om 4. Maj Kollegiet »på Frederiksberg«.

Forhandlingerne med Universitetet endte med, at Frihedsfonden fik byggeretten til »Hassager-kollegiets« ledige grund med udsigt ind over Frederiksberg Have.

Samtidig blev der oprettet en sindrig kontrakt, som gik ud på, at det ny kollegium skulle overdrages Københavns Universitet, når Frihedsfondens virksomhed ophørte. Universitetet fik 250.000 kr., som skulle stå til en støttefond. Endvidere påtog Fonden sig

alle byggeudgifter og stillede 10 værelser (det antal, der lå som studenterboliger i haven bagved eforpalæet) til rådighed for en afløsning af det ret dårligt byggede og nu forældede studenterhus.

Professor Carsten Høeg blev efor for begge kollegier, en lidt vanskelig opgave, da der fra begyndelsen opstod en vis spænding mellem Dorotheas »sønner« og Fondens protegéer.

Hassager'ne holdt strengt på deres nedarvede rettigheder med dertil hørende særegne traditioner - f.eks. skulle en ny beboer hos dem i de første tre måneder stå til rådighed for de ældre til på forlangende at løbe ærinder af enhver art, ligesom han ikke i denne periode fik nøgle til sit værelse. De andre kunne gå ud og ind efter forgodtbefindende - og »låne«, hvad der passede dem. Det kneb for de øvrige i huset at acceptere denne udløber af middelalderlig skik.

Kollegiet »på Frederiksberg«

I mange år var tonen skarp parterne imellem, men siden er der sket en sammensmeltning, ikke mindst efter at det har vist sig, at hele Dorotheas legatformue var opbrugt.

Det oprindelige studenterhus stod endnu en tid i haven bag eforboligen, og der var diskussion om, hvorvidt det skulle istandsættes eller nedrives. Det kom endog til en offentlig diskussion, men boligministeren, Aksel Møller, tiltrådte nedrivningen, idet han samtidig skulle stille kapital til rådighed for en udbygning af 4. Maj Kollegiets tagetage med ekstra 7 værelser, der siden er blevet forøget med endnu 4 værelser, så 4. Maj Kollegiet »på Frederiksberg« ialt rummer 68 værelser.

Frihedsfondens formand P. M. Daell fastholdt altid benævnelsen »Kollegiet *på Frederiksberg*«, måske som et lille stik til den passive Københavns Magistrat.

4. Maj Kollegiets byggeudvalg bestod af P. M. Daell, Frederik Rothe, Vibeke Ege, Richard Ege, K. Friis Johansen og Carsten Høeg. - De sidste to repræsenterede Universitetet.

Men selve byggesagens ledelse overdrog man til et snævert udvalg, omfattende Hakon Stephensen, formand, direktør Tage Holm Langebæk og kontorchef Rothe med Thorkild Dige som sekretær.

Thorkild Dige blev senere kollegiets inspektør og viste her et betydeligt initiativ.

Sommerhotel i 20 år

Således fik han ideen til, at kollegiet skulle skabe sig selv en indtægt ved at udleje de værelser, der under sommerferierne var ledige - ofte i hele måneder - han henvendte sig specielt til rejsebureauer med samlede indkvarteringer af amerikanske turister, og resultatet blev, at hotelvirksomheden ikke alene afholdt så at

sige al vedligeholdelse, men også gav et anseligt overskud og medførte, at en række studerende, som selv ønskede at fungere som portierer og kontorphersonale, havde en rundelig indtægt. - Dette varede i 20 år.

Fra første begyndelse var der i kælderens under kollegiet indrettet et opbevaringsrum for hvert værelse, så kollegianerne, når de flyttede ud for at give plads til turister, kunne sætte deres personlige ejendele af vejen og tage nøglen med sig. Denne form for kombination af kollegium og turistservice blev gennemført i 1952, og dannede forbillede for Egmont-Kollegiet i Nørre Allé, bygget af Egmont H. Petersens Fond, og senere for Otto Mønsted-Kollegiet, dog med den forskel, at 4. Maj Kollegiet ikke opsagde værelser til turistudlejning, men kun benyttede de værelser, der alligevel skulle stå tomme. De andre kollegier tog mere håndfast på spørgsmålet og krævede, at kollegianerne forud skulle forpligte sig til at stille deres værelser til rådighed inden for 6 uger i sommertiden.

På »Kollegiet på Frederiksberg« bortfaldt ordningen i 1972, da kollegianerne som led i studenteroprørets almindelige kritiske indstilling over for alt og alle fandt det uværdigt, at man skulle aflevere sit værelse, for at institutionen kunne deltage i almindelig »Geschäft«.

Til gengæld har man så af økonomiske grunde siden måttet afvikle den daglige middag, der gratis som led i huslejen var til rådighed for alle beboere.

Siden er også rengøring og forskellige andre faciliteter blevet afskaffet, idet beboerne selv må udføre arbejdet.

Da Frederiksberg kommuner godkendte kollegieprojektet gav man samtidig tilsagn om at sanere de gamle beboelser foran kollegiet, for her at give plads til et nyt grønt område i nær tilknytning til 4. Maj Kollegiet og til Frederiksberg Have. Saneringen blev også gennemført, men i stedet for grønt område blev der etableret parkeringspladser. Fra kollegiebestyrelsens side mindede man

Frederiksberg byråd om det gamle løfte, men affandt sig med, at planen trak ud under henvisning til områdets presserende behov for parkeringsmuligheder.

I 1978 fik kommunalbestyrelsen en helt ny ide. Med de voksende opgaver i den kommunale administration blev det nødvendigt at få mere kontorplads, og nu kunne man undvære parkeringsområdet. Der blev udarbejdet plan for opførelse af kontorbygninger tæt ind på 4. Maj Kollegiets grund, så at den pompøse facade, som understreger kollegiets monumentale betydning, ville blive fuldstændig skjult.

Det kaldte såvel styrelse som kollegianere og mange andre gode kræfter til kamp imod et kommunalt overgreb. Den kommunale administration står stejlt i ønsket om en central udvidelse af kontorfaciliteterne, men i byrådet er man i dag betænkelig ved at gennemtrumfe en lokalplan, som lader hånt om tidligere løfter og forpligtelser.

MARSTAL

Marstal-Kollegiet har for mig sin særlige historie.

Til et forretningsudvalgsmøde i Frihedsfonden den 17. oktober 1958 havde der meldt sig en delegation fra Marstal. Det var ikke noget, formanden P. M. Daell satte pris på. Principielt burde henvendelser ske skriftligt, og så kunne forretningsudvalget, som altid holdt møde på P. M. Daells kontor i Nørregade, i fred og ro drøfte sagen.

Her var det direktør for Statens Skibstilsyn, Helge Juul, der havde bedt om et møde med Marstal-folkene. Så troppede der pludselig tre mennesker op. Det var daværende borgmester, bankfuldmægtig Harald Madsen, navigationsskoleforstander P.

E. Pålsson og skibsreder Erik B. Kromann. Man vidste på forhånd, at de ville foreslå, at Frihedsfonden ydede sit bidrag til et 4. Maj Kollegium i Marstal, der længe havde spekuleret på at få en sådan bolig for Navigationsskolens elever.

Selv om modtagelsen af delegationen uden tvivl var kølig, gjorde det et vist indtryk, da Kromann på sin stille måde erklærede, at han personlig havde tænkt sig at give 10.000 kr. til Marstal-Kollegiet.

Navigatorerne havde hidtil kunnet få værelser nok i byen hos ældre mennesker i eget hus (alle har jo et hus i Marstal). Men efter at »aldersrenten«, som det hed dengang, var blevet væsentligt forbedret, var der pludselig færre, der ville leje ud, og det var blevet et stort problem, fordi Navigationsskolen i Marstal i stor udstrækning søges af unge udefra, og byen er bogstavelig talt afhængig af skolen, idet dens eksistens er et led i den lille sømandsbys økonomi. Ikke alene betyder eleverne en omsætning hos de handlende, mens uddannelsen foregår, men endnu vigtigere er det, at adskillige af navigatorerne i skoletiden forlover sig og siden gifter sig med Marstal-piger. Det betyder, at de også blivende bosætter sig i Marstal, så deres koner har et hjemligt tilholdssted, mens manden er på farten Jorden rundt.

Dette lyder meget romantisk, men det drejer sig faktisk om kendsgerninger. I Marstal har man en helt egen hverdags-kultur. Alle følger med i skibsfarten, og de fleste samtaler handler derom. Når en kaptajns kone, en styrmands kone eller en matroskone går ned ad gaden, kan hun være ret sikker på at blive standset gang på gang, og så hedder det:

- Har du hørt fra Peter - Laurits - eller Johannes? Er han gået fra New York? Min er lige kommet til Mombassa...

Dermed er samtalen i gang. Verdenskortet danner grundlaget for egnsbetragtninger.

Det var med den slags argumenter, at Marstal-delegationen henvendte sig til Frihedsfondens forretningsudvalg. Men man til-

føjede også, at Marstal var den by i landet, der havde de fleste krigsenker. Den tyske U-båds-terror havde ramt mange af søens folk.

Men der var egentlig lukket af for flere 4. Maj Kollegier af rent økonomiske grunde.

Personligt syntes jeg, at det var så trist at afvise Marstal-folkene. De havde gjort sig så megen umage og kunne fremlægge et gyseligt lokal-forslag til en kollegiebygning, der ville rage op som en klods mellem byens lave huse.

Resultatet blev, at man udsatte afgørelsen, og dermed fik Thor-kild Dige og jeg lejlighed til at udarbejde et »responsum«, der bl.a. udbyggede påstanden om Marstal by's mange krigsenker.

Ved et senere møde i forretningsudvalget besluttede man så at stille 300.000 kr. til rådighed, hvis der fra anden side kunne skaffes den resterende kapital.

Det skal siges til byens ros, at den tog rationelt på opgaven. Der var ikke den person eller institution med tilknytning til søfarten, som undgik sin skæbne.

For at markere sagens betydning over for rederierne og andre store folk besluttede man at rette henvendelse også til Hans Majestæt Kong Frederik IX, der selv var sømand.

Jeg blev overtalt til at aflægge Hofmarskal, kammerherre Johan Vest et besøg på Amalienborg.

Kammerherre Vest var kongens uformelle rådgiver i sådanne anliggender.

Jeg rullede frem med hele historien om sømandsbyen og alt det øvrige. Vest grinede lidt af min veltalenhed og sagde så lige ud ad landevejen:

- Hvor meget har De tænkt Dem, at kongen skal af med?
- Ja, hvad skal jeg sige... 5.000 kr.?
- Det lyder fornuftigt, sagde Hofmarskallen, - jeg tror, Hans Majestæt vil være med.

To dage efter kom tilsagnet, og samtidig strømmede det ind

med pæne bidrag fra rederne. A. P. Møller havde allerede lagt for med 100.000 kr. Flere af de andre gav 25.000 kr. og 10.000 kr. nu.

Til Navigationsskolens årlige afgangseksamen møder skibsinspektørerne fra de store rederier op og uddeler præmier og engagerer skibsofficerer - det er nemlig en mangelvare.

I Marstal fik arkitekt Per Christiansen for første gang lejlighed til at planlægge et kollegium, hvilket medførte, at han en halv snes år efter blev opfordret til at tegne Marstals Ny Navigations-skole, der blev færdig i 1976.

Men det er en anden historie.

4. Maj Kollegiet blev påbegyndt med grundstensnedlæggelsen den 1. august 1959, og indvielsen fandt sted den 16. september 1960.

Hans Majestæt Kongen havde sendt afbud på grund af andre dispositioner i den pågældende periode.

I stedet for vedtog man at indbyde to af frihedskampens fornemste personligheder, ambassadør Henrik Kauffmann, der havde ledet organisationen »Frie Danske« i USA fra 1940-45 - og lensgreve, ambassadør Eduard Reventlow, der havde været formand for »Frie Danske« i London.

De var æresgæster, og yderligere var der indbudt en stor kreds af interesserede fra København. Som led i arrangementet blev gæsterne modtaget i Faaborg, hvor der lå en særfærge reserveret til at sejle selskabet til Søby. Om bord på færgen blev der serveret en frokost, og i Søby holdt der biler, som kørte gæsterne til Marstal.

For mange af de indbudte blev begivenheden således til årets sidste store skovtur.

Som byggeudvalg for kollegiet blev udpeget: chefredaktør Hakon Stephensen, formand, driftsleder K. Grønne og bestyrer P. E. Pålsson og som sekretær for udvalget H. Hermansen.

Som bestyrelse fungerede kaptajn Rasmus Christensen (formand), navigationsskoleforstander P. E. Pålsson, læge Eigil Hat-

ting, sognerådsformand Laurits Petersen (Marstal landsogn), skibsinspektør hos A. P. Møller H. K. Larssén, borgmester Harald Madsen, skibsreder Erik B. Kromann og dommer i Ærøskøbing Jens G. Josefsen.

Jeg husker det første møde med de kommunale myndigheder på borgmesterkontoret. Byen havde stillet en grund til rådighed ved den gade, der senere kom til at hedde »4. Majstræde«, og Per Christiansen havde udarbejdet en foreløbig tegning.

Man kom så til spørgsmålet om bygningsmyndighedernes godkendelse. Borgmesteren sagde de bevingede ord:

- Vi har nok en bygningsinspektør, men jeg tror, at arkitekt Per Christiansen ved mere om det her, så skal vi ikke hellere lade ham ordne det hele.

Og det var ånden i den byggesag.

Kaptajn Rasmus Christensen var en fantastisk loyal mand, interesseret, men samtidig beskeden. Han havde nu slået sig ned i sin hjemby som sparekassekasserer og lærer i engelsk ved Navi-

gationsskolen. Han sagde for resten aldrig »englænder«, men fastholdt betegnelsen: »Engelskmanden«. - Selv havde han sejlet i engelsk tjeneste på dansk skib gennem to verdenskrige i utallige konvojer mellem England og Amerika. Sidste krig begyndende på samme rute, og sidenhen gik farten mellem England, Afrika og Italien for til sidst at ligge i fast fart fra engelsk havn til Holland.

Rasmus Christensen talte så godt som aldrig om alt dette. Muligheden for at blive misforstået som pralende var ham inderligt imod, og han sørgede faktisk endnu over de talrige forlis, han havde oplevet, når en deltager i konvojen blev ramt af en U-båds torpedo og gik til bunds, uden at de øvrige måtte standse og yde hjælp. Det var ikke noget, man skulle snakke om. - Kaptajnen var en sjælden retlinet mand og præcis i samarbejdet. Det skete adskillige gange, at vi måtte drøfte et og andet i telefonen. Når jeg havde sagt min mening, lød svaret kort:

- Forstået.

Hverken mere eller mindre, sådan sagde man til søs.

Marstal-Kollegiet kom til at bestå af 38 værelser, der siden blev udvidet med 7 værelser ekstra i den ene fløjs tagetage. Men nogle år efter viste det sig, at kollegianerne ikke ønskede den fælles kostform, men selv ville lave deres mad. Så måtte man afstå nogle værelser til køkkener og kom igen ned på det oprindelige antal, 38.

Der kunne skrives en bog om livet i hvert enkelt 4. Maj Kollegium, og Marstal danner ingen undtagelse. Navigationsskoleeleverne er et livligt folkefærd med et vældigt humør, som ikke mindst giver sig udslag i de fester, de med mellemrum arrangerer i den »festsal«, som de selv har indrettet med isolering, vægbeklædning og gulvbelægning - alt sammen frivilligt arbejde.

Her danses der ved højtidelige lejligheder i alle mulige variationer fra sagte vals til jitterbug, twist og den vildeste rock.

Et og andet har man jo lært i Hongkong, Tokio, Sidney, Buenos Aires, Boston eller Marseille.

AABENRAA

Min erindring om Aabenraa-Kollegiet begynder en sommerdag i 1963, hvor Thorkild Dige ringede mig op og sagde, at jeg i mit sommerhus i Humlebæk ville få besøg af ham og overlæge J. M. Wollesen fra Aabenraa, der ønskede at snakke kollegium. Overlægen ferierede for tiden i Nordsjælland.

Jeg sagde, de var velkomne til at spise vores daglige middag med, hvis det ville passe så fornemme gæster. - Fra anden side havde jeg tidligere hørt om den impulsive Aabenraa-kirurg, der satte alting i system. Sagnet fortalte, at overlæge Wollesen en dag lod kundgøre på sygehuset, at han for fremtiden kun ville operere blindtarme om onsdagen. - Jeg var spændt på at møde denne organisator, men samtidig var jeg lidt beklemmt ved besøget, fordi det uden tvivl betød, at Frihedsfonden skulle af med flere hundrede tusinde i tilskud til et Aabenraa-kollegium - og i grunden havde Fondens forretningsudvalg nylig vedtaget, at nu måtte det være slut med kollegie-byggeri.

Jeg ventede mig, at J. M. Wollesen straks ville stille krav om, at Frihedsfonden skulle støtte en fuldt færdig plan, men det var helt forkert. Overlægen havde valgt den rolle at være en beskedent lyttende, interesseret tilhører. Hans ønske var blot at blive orienteret om, hvordan man byggede kollegier, og der var på ingen måde noget krav om, at jeg og Dige skulle love på forhånd at skaffe ham et Aabenraa-Kollegium.

Med udsigt over Sundet - og som Dige sagde i en tale til værtinden - »en fortræffelig sommermiddag« - fortalte vi med åbent sind alt, hvad vi vidste om kollegiebyggeri, og det var ikke så lidt. Vi havde på det tidspunkt været med til at rejse syv 4. Maj Kollegier.

Aftenen sluttede på smuk selskabelig vis med forsikring om at

være velkomne til et besøg i Aabenraa o.s.v. Det var den rene idyl - men det varede ikke mange dage, før der kom en ansøgning om tilskud, stilet direkte til Frihedsfonden. P. M. Daell læste brevet højt ved det følgende forretningsudvalgsmøde og tilføjede brummende nogle ord om, at man havde vedtaget at holde op med alt byggeri - men alligevel måtte man vel se nærmere på sagen. De gode folk i Aabenraa vidste, at P. M. Daell var dybt interesseret i danskheden i Slesvig syd for grænsen, og man lagde ikke skjul på, at Kollegiet i Aabenraa kunne komme til at gavne sydslesvigske ungdom, der ønskede at gå på en af de højere skoler i Aabenraa.

Resultatet blev en forhandling om tilskud til Aabenraa-Kollegiet, i første omgang 400.000 kr.

Så begyndte jagten efter en egnet byggeplads. Kommunen stillede sig meget imødekommende, men der kunne være forskellige muligheder. Byens hidtidige alderdomshjem, der lå lige op til hovedgaden »Ramsherred«, var lige blevet ledigt, fordi der var

bygget et nyt og større hjem for ældre. Arkitekt Per Christiansen, der havde fuldendt Marstal-Kollegiet, blev anmodet om at udarbejde et forslag til en ombygning af alderdomshjemmet, så ungdommen kunne rykke ind, når de gamle rykkede ud. Men planerne blev opgivet, man ville have noget mere pompøst.

Så standsede man ved en grund på hjørnet af »Dronning Margrethes Vej« og »Møllemærsk«.

Over for den gamle vandmølle, der nylig var blevet restaureret og den anselige amtmandsbolig, »Brundlund Slot«, opført af Dronning Margrethe I i 1400-tallet - fornemmere kunne det jo ikke være... men i første omgang var de sagkyndige noget betænkelige, fordi arealet om vinteren stod under vand. Her viste byen sig både dristig og overordentlig kulant. Den lovede at foretage en vidtgående pilotering, så grunden kunne være byggeklar det følgende forår. Der blev så nedrammet 50 betonpæle à 8 meters længde, så dybt skulle man ned for at nå den underliggende sandbund.

Det skal i det hele taget fastslås, at Aabenraa by med den daværende borgmester - senere amtsborgmester - Erik Jessen i spidsen viste en aldrig svigtende interesse for 4. Maj Kollegiet.

Overlæge Wollesen blev formand for byggeudvalget, hvis medlemmer i øvrigt bestod af rektor, tidligere borgmester Georg Buchreitz, direktør Svend Bjerre, amtskontorets chef, J. P. Caspersen, assurandør Nis Enemark, overlærer A. Philipsen og snedkermester N. Høyberg-Larsen. Under de indledende forhandlinger havde farver, viceborgmester og engelsk konsul J. F. Jacobsen, der ligesom Nis Enemark var medlem af Frihedsfondens hovedbestyrelse - stor indflydelse på, at sagen blev fremmet.

»Farveren« - som han altid hed - var en sjælden personlighed, han havde under besættelsen gjort sig højt fortjent i modstandsbevægelsen. I 1942 måtte han fortrække fra sin hjemby. Han kom til Sverige og fortsatte videre herfra til London, hvor han de følgende år var »Det danske Råd«s sagkyndige med hensyn til sønderjyske og slesvigske spørgsmål. Han blev udnævnt til engelsk major, og da Montgomerys tropper *sydfra* gik over den danske grænse, var major Jacobsen mellem de første.

At berette om byggesagen Aabenraa-Kollegiet kunne fylde en hel bog. Den største vanskelighed var nok at holde igen, fordi ikke mindst byggeudvalgets formand havde store planer om, hvor ideelt alt skulle indrettes.

Det medførte mange og lange møder, som nok kunne være besværlige, men diskussionerne var til gengæld nyttige, og Aabenraa-Kollegiet blev en seværdighed.

Man gjorde sig umage for at tilpasse bygningen efter beliggenheden. Der er en samhörighed mellem de hvide huse ved Mølle-dammen, Kollegiet, Møllen og Brøndlund Slot.

Arbejdet blev påbegyndt den 30. januar 1964, og indvielsen fandt sted 4. maj 1966.

4. Maj Kollegiet i Aabenraa har en meget omfattende billedsamling. For det første er der til festsalen fra Aabenraa Museum udlånt en række ret store malerier, der i høj grad præger rummet. Dernæst er der i alle gangene og på alle værelserne farvelitografier af danske kunstneres arbejder. Særlig kan man fremhæve forbindelsesgangen mellem de to fløje, hvortil Frihedsfonden som en indflytningsgave skænkede en portrætsamling, der gengiver heltene fra tre-årskrigen 1848-50.

Denne samling af stålstik blev ganske naturligt omfattet med stor veneration af kollegiets første efor, oberstløjtnant E. A. Schultz, der var chef for Hjemmeværnets sønderjyske region og havde gennemført, at regionens kontorer blev placeret i kollegiets stueetage mod »Møllemærsk« - en ordning, der bidrog til lettelse af kollegiets økonomi.

Ialt består Aabenraa-Kollegiet af 35 værelser.

TØNDER

Det niende og sidste 4. Maj Kollegium blev Tønder. Hvorfor har jeg vist ikke fortalt før.

Historien er den, at jeg en dag i anden anledning besøgte daværende statsminister Viggo Kampmann i det beskedne kontor, man dengang havde sat af til landets statschef. (Det lå på en 2. sal i bagbygningen til Slotholmsgade 10 - senere er statsministeriet flyttet over på Christiansborg, hvor lokalerne heller ikke er særlig pompøse).

Jeg husker ikke mere, hvad mit besøg drejede sig om, men antagelig ville vi have Kampmanns bistand til en eller anden lys idé, der kunne støtte Fondens økonomi, og han var altid interesseret, men i samtalens løb nævnte jeg, at vi var holdt op med at planlægge flere kollegier. Så protesterede han. Vi måtte tage et til, nemlig i *Tønder*. Han havde under forhandlinger med borgmester Paulsen i anden anledning lovet at lægge et godt ord ind for Tønder-Kollegiet.

Støtte til uddannelsesbyen

Denne Danmarks sydligste by havde vanskeligt ved at klare sig. Nu ville man prøve at lægge forskellige uddannelses-institutioner til Tønder, men det krævede til gengæld ungdomsboliger, og derfor ville et 4. Maj Kollegium være af betydning.

Atter måtte vi appellere til P. M. Daell's interesse for danskheden i Sydslesvig, og skønt han var fuldt og fast indstillet på, at

nu skulle det være slut med byggeriet, så gav han sig endnu en »sidste« gang.

Den kloge borgmester

Jeg tror nok, at byens myndige borgmester, bankdirektør J. J. Paulsen blev noget forbavset, da vi meldte os frivilligt for at *bistå* med finansieringen af et ungdomskollegium.

J. J. Paulsen sad som byens borgmester helt fra 1939 til 1970. Han var en forsigtig mand, og dette kom også til at præge 4. Maj Kollegiet i Tønder, uden at dette dog på nogen måde blev ringere af den grund. Borgmester Paulsen havde en nøgtern måde at anskue alle spørgsmål på. Han var ikke tilbageholdende, hvis der kom faktiske værdier ud af pengene, men han var på vagt over for unødige udgifter.

Måske var det de mange års bankvirksomhed i en ikke særlig pengerig egn, der havde formet hans livssyn.

Hans rolige, myndige fremtræden havde også givet resultater på anden vis: Med ham som borgmester var Tønder by blevet et roligt samfund, hvor de oprindelige nationale skranker ikke længere havde tyvernes hårdhed. I byrådet undgik han klogt direkte uoverensstemmelser, uden derfor at tabe initiativ. På forhånd kunne man tænke sig, at spørgsmålet om byens støtte til et 4. Maj Kollegium måtte blive en diplomatisk vanskelig sag, men der var ingen tvivl om borgmesterens stilling, og han fik også de nødvendige bevillinger gennemført hurtigt.

Den ny kollegietype

Arkitekt Per Christiansen, der havde ledet byggeriet i Aabenraa, fik også opgaven i Tønder.

Til byggeplads fandt man en kommunal grund ved siden af Hedeselskabets domicil på Ribe Landevej nr. 20, som kommunen til dette formål købte af landbrugsministeriet.

Ved planlægningen gik man over til en type, der for fremtiden burde være gældende for ungdomsboliger af denne art.

De 30 værelser blev lagt i tre selvstændige fløje, der var forbundet med en pergola, som førte videre til »hovedbygningen«, som rummer en sal, et køkken og en bolig for eforen.

Man ville gerne have, at hver 10 værelser dannede en lille enhed, selv om de også havde fællesskab, og det har vist sig at være rigtigt.

Byggeriet var ikke uden økonomiske vanskeligheder, for Frihedsfonden havde ikke længere råd til at supplere sin første bevilning, og priserne steg jævnt hele tiden.

Til sidst trådte staten til med et rente- og afdragsfrit lån, så princippet »gældfrihed« med lidt venlig fortolkning blev overholdt.

Interessant var det, at Byrådets repræsentanter for byens tyske mindretal beredvilligt støttede borgmester Paulsens forslag og uden indvendinger stiltiende accepterede, at kollegiet ved indvielsen blev karakteriseret som et mindesmærke for den danske modstandsbevægelse.

Kollegiet i Tønder er måske det mest fornuftige af samtlige 4. Maj Kollegier. Det er indrettet på rationel vis, men med stor forenkling. På den anden side har man fra første begyndelse som før nævnt søgt at støtte tanken om, at hver fløj skulle have »et familiepræg«. Det er markeret ved, at den brede gang, der går ned igennem hvert af husene, har sin egen karakter. I den ene hænger der kongebilleder fra Christian I til Frederik IX. Den næste gang er udstyret med gengivelser af gamle Danmarkskort, og den tredje med vest-sønderjyske kommuners våbenskjolde, hvilket foranledigede, at husene fra begyndelsen kunne benævnes »Kongehuset«, »Korthuset« og »Våbenhuset«.

Grundstenen blev lagt den 1. juli 1966, og indvielsen fandt sted 4. maj 1968. Som byggeudvalg og senere første kollegiebestyrelse fungerede borgmester J. J. Paulsen som formand, dernæst skolelæge E. Dahl og overlærer Poul Larsen, udpeget af Frihedsfondens lokalkomité. Dernæst viceborgmester S. A. Ørneborg, valgt af byrådet, direktør H. M. Riggelsen, valgt af Handelsstandsforeningen, og rektor Hans Otto Jensen, repræsenterende byens uddannelsesinstitutioner.

Under hele kollegie-sagens udvikling havde borgmester Paulsens højre hånd, kommunaldirektør Ludvig Nielsen, været en meget værdifuld medarbejder. På borgmesterens forslag blev han også valgt til efor for kollegiet, et hverv, han bestred i en halv snes år, idet han i 1978 blev efterfulgt af Ib Thorup.

AFSLUTNING

Som nævnt i indledningen til denne bog var tanken om at bygge 4. Maj Kollegier oprindelig begrænset til to kollegier - et i København og et i Århus.

Men hele landet kom efterhånden med, og Frihedsfonden blev gang på gang overtalt til at deltage i finansieringen af nye kollegier.

Det blev så til ni 4. Maj Kollegier ialt.

Vi var nogle stykker, der fandt det sjusket at slutte med et så tilfældigt tal. Når man var nået så langt, kunne man lige så godt få det 10. med, og dette ønske var lige ved at gå i opfyldelse. Danmarks berømte søn, den store entertainer Victor Borge, der altid har været Frihedsfondens svorne ven, erklærede under et af sine besøg i Danmark, at den specielle amerikanske fond, som han var formand for, og hvis midler skulle gå til gennem humanitært arbejde at vise taknemmelighed for danskernes indsats i flygtningespørgsmålet, var rede til at finansiere et 10. kollegium, der tænktes at skulle ligge i Nordsjælland med udsigt over Øresund. Det lød forjættende, og man så det som en mulighed i dette 10. Kollegium at sammenfatte erfaringerne fra driften af de 9 foregående og skabe en prototype for sådanne ungdomsboliger.

Efter at Frihedsfonden havde startet sine kollegieplaner i 1947, var der gået hausse i kollegiebyggeri. Nu fik det offentlige også pludselig travlt, og som altid skulle det ene foretagende overgå det andet.

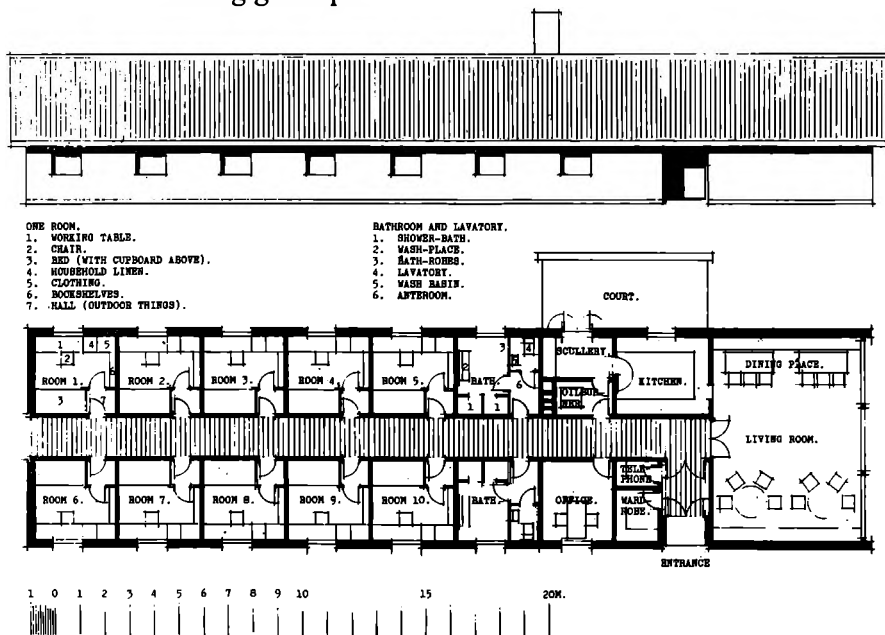
Man lavede kollegier med hundreder af værelser, hvor beboerne ikke havde noget virkelig indbyrdes sammenhold med undtagelse af de tilfælde, hvor de erklærede strejke over for huslejen.

Frihedsfondens erfaringer gik ud på, at man burde holde enhederne nede i størrelse. Den ideelle form måtte være en enhed på 10-12 værelser, som så, hvis der var et stedligt behov, kunne udbygges med flere enheder af samme størrelse. Og man skulle forenkle opgaven mest muligt, også for at holde kollegieafgiften nede på et rimeligt niveau.

Ud fra disse synspunkter blev der udarbejdet et forslag til et 10-værelses kollegium. Tegningerne blev forsynet med amerikanske tekster og sendt over Atlanterhavet, men de må være forsvundet i det store land, for man hørte aldrig mere om det generøse finansieringstilbud. Derfor blev det 10. kollegium ikke opført, skønt det ville være blevet måske det bedste i landet.

Nå, det kan jo være, at der i 1983 på 40-års dagen for de illegale transporter over Sundet kommer et gavebrev fra Borges amerikanske fond, og så vil Kollegierådet sikkert være lykkelig for at administrere denne sidste tilføjelse.

Man skal aldrig give op.

Et Krigsmonument - ni 4. Maj Kollegier er udgivet 1979 af Frihedsfonden.
Illustrationer: Jørgen Zahle. Redaktion: Niels A. Eigenbroth. Tryk: Fjerritslev
Avis Offset.